

Polityka Chin w regionie Azji Środkowej

Region Azji Środkowej posiada dla Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) istotne (choć nie kluczowe) znaczenie gospodarcze. Jest ważnym źródłem węgłowodorów dla dynamicznie rozwijającej się gospodarki chińskiej.

Wzrasta również jego znaczenie jako szlaku eksportowego dla chińskich produktów w kierunku zachodnim do Iranu, Turcji i Europy.

Tzw. nowy szlak jedwabny może w przyszłości stać się bardziej konkurencyjny wobec dłuższych tras morskich wokół Azji. Państwa środkowoazjatyckie są także obszarem inwestycji chińskiego kapitału.

Dla Pekinu ważne są także kwestie bezpieczeństwa. Chiny dążą do stabilizacji sytuacji w graniczącej z postsowiecką Azją Środkową i zamieszkałej przez muzułmańską mniejszość ujgurską zachodniej prowincji Sinkiang.¹ Chińska strategia neutralizacji dążeń separatystycznych Ujgurów opiera się na industrializacji i integracji Sinkiangu z centrami gospodarczymi na wschodzie kraju. Sprzyja temu rozwój handlu w regionie, a także rozbudowa infrastruktury transportowej łączącej wschodnie Chiny, Sinkiang i państwa Azji Środkowej.

Państwom Azji Środkowej współpraca z Pekinem przynosi korzyści w postaci inwestycji chińskiego kapitału w przemysł wydobywczy (surowce energetyczne i inne kopaliny), hydroener-

getykę, rozwój infrastruktury drogowej. W sytuacji kryzysu gospodarczego chińskie kredyty pomagają w stabilizacji sytuacji gospodarczej w Kazachstanie. Jednocześnie istnieje ryzyko, że chińska ekspansja gospodarcza nie wpłynie w długim okresie na rozwój i stabilizację gospodarek państw regionu, a przekształci je jedynie w rynek zbytu dla tanich chińskich towarów oraz źródło surowców dla chińskiego przemysłu.

Dla UE i USA obecność chińska w Azji Środkowej ma zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty. Chiny pozostają sojusznikiem Rosji w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy, jednak poprzez swoją aktywność w Azji Środkowej wzmacniają państwowość krajów regionu oraz ich niezależność od Kremla.

¹ Region Autonomiczny Sinkiang-Ujgur – od zachodu sąsiaduje z Kazachstanem, Kirgistanem, Tadżykistanem, Afganistanem, Pakistanem i kontrolowaną przez Indie częścią Kaszmiru. Około 45 proc. ludności stanowią Ujgurzy, wyznający islam naród turkojęzyczny. Przejawiająca tendencje separatystyczne społeczność Ujgurów jest postrzegana przez Pekin jako źródło zagrożeń dla integralności terytorialnej państwa. Neutralizacji separatyzmu ujgurskiego służy m.in. polityka osiedlania Chińczyków (Han) w Sinkiangu. Trwające od dawna napięcia etniczne między Ujgurami i Hanami doprowadziły do zamieszek w lipcu 2009 r., w których zginęło (według ocen chińskich władz) blisko 200 osób.

Jednocześnie jednak bezwarunkowe wsparcie gospodarcze ze strony Chin wzmacnia tamtejsze autorytarne reżimy. Chińska aktywność wpływa więc negatywnie na procesy demokratyzacji, które są jednym z celów polityki UE i USA wobec regionu. Chiny pozostają także konkurentem dla państw zachodnich w rozgrywce o dostęp do środkowoazjatyckich źródeł surowców energetycznych.

ROZWÓJ INFRASTRUKTURY I WSPÓŁPRACA GOSPODARCZA W REGIONIE. KWESTIA SINKIANGU

Głównymi celami polityki Chińskiej Republiki Ludowej w Azji Środkowej są: uzyskanie jak najszerszego dostępu do regionalnych surowców energetycznych oraz stabilizacja gospodarcza i polityczna państw regionu. Dążąc do realizacji tych celów ChRL inwestuje w rozbudowę infrastruktury transportowej i energetycznej w państwach środkowoazjatyckich. Chiny inwestują w rozbudowę i modernizację dróg w graniczących z nimi republikach. Rozwijana jest sieć połączeń kolejowych łączących Azję Środkową z ChRL. Oprócz istniejącej linii kolejowej łączącej kazachstańskie koleje z chińskimi w Dostyk/Alaszkou powstaną także dwie nowe trasy. W 2011 r. ma zostać otwarta trasa Korgas–Żetigen, przez którą będzie przebiegał najkrótszy szlak kolejowy z Chin do Europy. W dalszej kolejności ma powstać linia kolejowa łącząca Chiny z Kirgistanem i Uzbekistanem.

Rozbudowa infrastruktury transportowej łączącej Azję Środkową z Chinami korzystnie wpływa na proces industrializacji Sinkiangu, sprzyjając rozwojowi

wymiany handlowej między zachodnią chińską prowincją i postsowieckimi republikami. Wpływa to pozytywnie na utrzymanie ekonomicznej i politycznej stabilności w zagrożonej irredentą zachodniej prowincji, a także w państwach środkowoazjatyckich. Sprzyja temu również współpraca polityczna ChRL i państw postsowieckich w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SzOW).

Bliskie więzi Pekinu z rządami państw regionu, w tym umowy w ramach SzOW, zapewniają ich neutralność, a nawet pomoc w zwalczaniu separatyzmu ujugurskiego. M.in. w 1997 r. Kazachstan wydał ChRL podejrzanych o udział w zamachach terrorystycznych Ujgurów, a w 2009 r. zatrzymał ujugurskich uchodźców z Sinkiangu na granicy.

EKSPANSJA CHIŃSKA W ŚRODKOWOAZJATYCKIM SEKTORZE ENERGETYCZNYM

W rezultacie budowy nowych rurociągów ChRL stopniowo łamie rosyjski monopol, stając się konkurencyjnym wobec Rosji odbiorcą węglowodorów z Azji Środkowej. 15 grudnia 2009 r. do Aszchabadu przybył przywódca chiński Hu Jintao, gdzie wziął udział wraz z prezydentami Turkmenistanu i Uzbekistanu w ceremonii uruchomienia gazociągu Turkmenistan–Chiny. Całość zbudowanej przez Chińczyków trasy ma długość 7 tysięcy kilometrów i przebiega przez terytoria Turkmenistanu, Uzbekistanu, Kazachstanu i ChRL. Turkmenistan zobowiązał się do eksportu do Chin 40 mld m³ gazu rocznie przez okres 30 lat.² Wraz z rozpoczęciem eksportu su-

² *Sojediniony turkmienskiej i uzbekiskij uczastki gazoprowoda w KNR*, 14.08.2009, <http://www.ca-news.org/news/199911>

rowca do Chin, Rosja przestanie być dla Turkmenistanu odbiorcą, który dyktuje warunki sprzedaży gazu.³ Mniejsze ilości gazu będą eksportowały do ChRL także Uzbekistan i Kazachstan.

Innym kluczowym projektem energetycznym łączącym Azję Środkową z Chinami jest **transkazachstański ropociąg Atyrau–Alaszankou (ropociąg Kazachstan–Chiny)**. W lipcu 2009 r. dobiegła końca budowa ostatniego odcinka tego rurociągu (Kenkiyak–Kumkol). Dla Kazachstanu uruchomienie tej trasy zwiększa dywersyfikację odbiorców ropy.⁴ Przepustowość ropociągu ma początkowo sięgać 10 milionów, a po rozbudowie (zwiększeniu przepustowości) w 2011 r. 20 milionów ton ropy rocznie. Dla chińskiego odbiorcy ropociąg Kazachstan–Chiny oznacza dostęp do bogatych złóż ropy regionu kaspijskiego.

Chiny nie tylko inwestują w rozbudowę infrastruktury przesyłowej, ale są także obecne w sektorze wydobywczym państw Azji Środkowej. W Kazachstanie chiński koncern CNPC (*China National Petroleum Corporation*) jest m.in. udziałowcem w PetroKazakhstan oraz CNPC–Aktobemunaigaz.⁵ W listopadzie 2009 r. CNPC wraz z państwowym holdingiem

naftowo-gazowym KazMunaiGaz przejęły firmę MangistauMunaigaz będącą jednym z największych producentów ropy w Kazachstanie.⁶ Chiny uczestniczą w eksploatacji złóż położonych na trasie ropociągu Kazachstan–Chiny (Atyrau–Alaszankou): Aktobe, Kumkol, Płn. Buzaczi, Żanażoł. Nie posiadają jednak udziałów w projektach eksploatacji gigantycznych złóż zachodniego Kazachstanu: Tengiz, Karaczaganak i Kaszagan. W Uzbekistanie CNPC jest m.in. członkiem konsorcjum prowadzącego poszukiwania ropy w basenie Morza Aralskiego. W Turkmenistanie od 2007 r. CNPC posiada prawa do eksploatacji złóż gazu na prawym brzegu Amu-Darii (złóżko Bagtyjarlyk).

Strategia Chin opiera się na udzielaniu kredytów w zamian za umowy o sprzedaży węgłowodorów.⁷ Jej skuteczności sprzyja międzynarodowy kryzys gospodarczy. Stał się on przyczyną wycofywania się innych inwestorów i szansą dla zasobnych w rezerwy walutowe Chin, aby przejąć ich miejsce. W Turkmenistanie Chiny dążą do uzyskania dostępu do gazu z nowo odkrytego, gigantycznego złoża Gunorta Jolotan.⁸ Pekin udzielił Aszchabadowi

³ Jeśli do tego czasu nie dojdzie do uregulowania sporu o cenę gazu między Aszchabadem i Moskwą, Chiny staną się głównym odbiorcą turkmeńskiego surowca.

⁴ Kazachstan eksportuje także ropę do Iranu oraz do Azerbejdżanu, skąd ropociągiem Baku Tbilisi Ceyhan kazaski surowiec trafia na rynki światowe.

⁵ *Kazachstan zakończył budowę ropociągu do Chin*, „Biuletyn OSW”, nr 25 (100), 15.07.–29.07.2009.

⁶ *CNPC and KazMunayGas Acquire 100% of MangistauMunaiGas Shares*, 27.11.2009, http://www.oilvoice.com/n/CNPC_and_KazMunayGas_Acquire_100_of_MangistauMunaiGas_Shares/31ec837d8.aspx

⁷ Raport Energy Information Administration: *Country Analysis Brief: China*, last updated: July 2009, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/China/pdf.pdf>

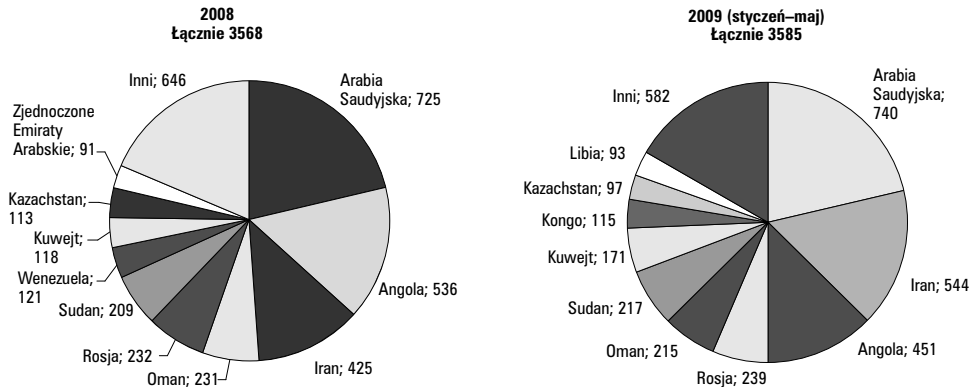
⁸ Złóżka Gunorta Jolotan–Osman należą do największych złóż gazu na świecie. Zgodnie z danymi uzyskanymi przez Gaffney, Cline and Associates posiadają co najmniej (przy najniższych szacunkach) 4 biliony metrów sześciennych gazu, przy najwyższych szacunkach 14 bilionów. V. Socor, *New Turkmen gas fields change the strategic gas export picture*, 15.10.2008;

<http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2373449>

kredytu wysokości 3 miliardów dolarów na rozwój wydobycia surowca z tego złoża.⁹ Kazachstan otrzymał od ChRL pożyczkę na rozwój branży naftowej wysokości 5 mld dolarów. Łączna suma kredytów udzielonych przez Chiny stronie kazaskiej w ramach umowy podpisanej w kwietniu 2009 r. przez prezydenta Chin Hu Jintao i Kazachstanu Nursułtana Nazarabajewa wyniosła 10 mld dolarów. Napływ chińskiego kapitału wzmocnił pogrążającą się w kryzysie gospodarkę kazachstańską. Listopadowe przejęcie MangistauMunaiGaz przez CNPC (i KazMunaiGaz) jest modelowym przykładem strategii chińskiej. Strona kazaska zgodziła się na sprzedaż strategicznie ważnego przedsiębiorstwa, gdyż odbyła się ona na bardzo korzystnych dla Kazachstanu warunkach. Kazachstański państwowy koncern KazMunai-

gaz wykupił 50 proc. MangistauMunaiGaz za środki otrzymane z kredytu chińskiego Export Import Banku.¹⁰

Warto zaznaczyć, że dla Chin Azja Środkowa jest ważnym, lecz nie kluczowym źródłem surowców energetycznych. Znaczenie środkowoazjatyckich węglowodorów będzie jednak rosnąć w najbliższych latach. Chiny są zainteresowane rozwojem tego kierunku importu ropy ze względów strategicznych jako alternatywy wobec transportu morskiego poprzez ryzykowną dla żeglugi cieśninę Malakka (trudna nawigacja, ryzyko ataku piratów). Jednak ChRL nigdy nie stanie się zależna od surowców z Azji Środkowej w stopniu w jakim uzależniona jest od nich gospodarka Federacji Rosyjskiej.¹¹ Chiński import ropy pozostaje w dużej mierze zdywersyfikowany. Kluczowymi

Rys. nr 1. Chiński import ropy według źródeł (tysiące baryłek dziennie)

Źródło: Raport Energy Information Administration: *Country Analysis Brief: China*, last updated: July 2009, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/China/pdf.pdf>

⁹ Raport Energy Information Administration: *Country Analysis Brief: China*, last updated: July 2009, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/China/pdf.pdf>

¹⁰ *CNPC and KazMunayGas Acquire 100% of MangistauMunaiGas Shares*, 27.11.2009, http://www.oilvoice.com/n/CNPC_and_KazMunayGas_Acquire_100_of_MangistauMunaiGas_Shares/31ec837d8.aspx

¹¹ Rosja jest głównym dostawcą gazu dla państw europejskich. Ze względu na wysokie zużycie gazu na rynku wewnętrznym Rosja jest w stanie utrzymać swoją obecną pozycję na rynkach europejskich przede wszystkim dzięki kontroli eksportu gazu z Azji Środkowej.

państwami eksporterami ropy do ChRL są Arabia Saudyjska, Iran, Angola, Rosja, Oman i Sudan. W 2009 r. Kazachstan zajął dziewiąte miejsce wśród państw eksportujących ten surowiec do Chin. Z kolei gaz nie jest kluczowym paliwem w ChRL, jednak jego znaczenie systematycznie rośnie, a od 2007 r. zużycie tego surowca w Chinach zaczęło przekraczać produkcję krajową.¹² W tym kontekście ważnym dostawcą gazu – po uruchomieniu trasy Turkmenistan–Chiny – staną się dla ChRL państwa Azji Środkowej.

KONSEKWENCJE OBECNOŚCI CHIN W REGIONIE DLA PAŃSTW ŚRODKOWOAZJATYCKICH

Wzrost aktywności Chin w regionie idzie w parze ze wzmocnieniem niezależności państw środkowoazjatyckich od Kremla. Dotychczas pozostawały one gospodarczo uzależnione od Rosji, będącej głównym odbiorcą i państwem tranzytowym środkowoazjatyckich węglowodorów. Obecnie, wraz z powstaniem ropociągu i gazociągu łączącego region z Sinkiangiem, wzrasta znaczenie Chin w tym aspekcie. Republiki środkowoazjatyckie (w mniejszym stopniu Kazachstan) zmuszone są szukać inwestorów, gdyż same nie są w stanie sfinansować budowy kluczowej infrastruktury: np. elektrowni wodnych. Do tej pory głównym ich partnerem była Rosja, aktualnie równie ważnym stają się Chiny. Pekin jest zainteresowany stabilizacją polityczną i gospodarczą postsowieckich republik Azji Środkowej

w większym stopniu niż Moskwa. Kremlovi ich ekonomiczna słabość ułatwia utrzymanie wpływów politycznych w regionie. Rosja, oferując pomoc państwom środkowoazjatyckim, oczekuje w zamian lojalności politycznej, w tym pogłębienia współpracy militarnej. Pekin nie stawia środkowoazjatyckim partnerom podobnych warunków politycznych.

Chińska oferta pomocy rozwojowej jest też znacznie bardziej atrakcyjna dla autorytarnych rządów środkowoazjatyckich od oferowanej przez państwa zachodnie. W przypadku zachodniej pomocy warunkiem są reformy wewnętrzne (przemiany wolnorynkowe i demokratyzacja).¹³

Mimo to, rządy środkowoazjatyckie, obawiając się nadmiernego wzrostu znaczenia gospodarczego Chin, ostrożnie odnoszą się do ekspansji chińskiego kapitału w ich krajach. Efekty współpracy gospodarczej z ChRL nie są zresztą wyłącznie pozytywne. Do negatywnych jej skutków można zaliczyć **bezkonkurencyjność tanich produktów chińskich, która hamuje rozwój produkcji lokalnej**. Rozwój chińskiego biznesu w Azji Środkowej nie idzie w parze ze znaczącym wzrostem miejsc pracy na miejscu. Chińscy przedsiębiorcy sprowadzają pracowników z Chin, argumentując swoje działanie brakiem wykwalifikowanej siły roboczej w postsowieckich republikach. Ponadto, **chińskie inwestycje w regionie przede wszystkim**

¹² Ważnym źródłem gazu pozostaje największe obecnie eksploatowane złożo Chin – Tarim, położone na obszarze Sinkiangu. Jego znaczenie dla gospodarki chińskiej wzrosło wraz z uruchomieniem w 2004 r. gazociągu Zachód–Wschód (przepustowość na pierwszym etapie: 12 miliardów m³).

¹³ N. Kassenova, *China as an Emerging Donor in Tajikistan and Kyrgyzstan*, „Russie. Nei. Visions”, n° 36, January 2009, s. 5.

dotyczą sektora surowcowego (oraz infrastruktury transportowej). W niewielkim stopniu obejmują natomiast rozwój przemysłu lokalnego. Mało znacząca jest też obecność małego i średniego biznesu chińskiego w państwach środkowoazjatyckich.¹⁴

Negatywnym skutkiem polityki industrializacji chińskiego Sinkiangu mogą być dla Kazachstanu plany wykorzystania wód rzek Irtysz i Ili dla potrzeb stolicy ujgurskiej autonomii Urumeči i przemysłu naftowego. Odprowadzenie części zasobów wodnych z wymienionych rzek może doprowadzić do osuszenia nawadnianych przez nie kazaskich jezior Bałchasz i Zajsan i poważnych konsekwencji ekologicznych.¹⁵

OCENA POLITYKI CHRL W REGIONIE Z PUNKTU WIDZENIA UE I USA

Z punktu widzenia Zachodu gospodarcza ekspansja Chin w Azji Środkowej nie może być oceniana jednoznacznie. Chińskie inwestycje w infrastrukturę drogową, energetykę, czy też wsparcie sektora bankowego (w przypadku Kazachstanu) wzmacniają państwowość środkowoazjatyckich republik. Zapobiegają procesom dezintegracji w przypadku takich *failing states*¹⁶, jak Kirgistan, Tadżykistan, czy – poza strefą postsowiecką – Afganistan. Chińska aktywność osłabia też rosyjskie dąże-

nia do dominacji i pełnej wasalizacji państw Azji Środkowej. Chiny, podobnie jak państwa zachodnie, są przeciwne ruchom separatystycznym. Zachód może więc liczyć na wsparcie ChRL w kwestii uznania integralności terytorialnej państw postsowieckich podważanej przez Rosję (w przypadku Gruzji oraz potencjalnie także innych państw). Oprócz tych korzystnych dla Zachodu implikacji obecności ChRL w regionie przynosi ona, z punktu widzenia UE i USA, także negatywne skutki. Chiny, podobnie jak Rosja i państwa środkowoazjatyckie, dążą do neutralizacji zagrożenia ze strony terroryzmu radykalnych organizacji islamskich. Jest to również cel państw zachodnich, (dla których pozostaje to główną przyczyną zaangażowania w Afganistanie). Różnica między chińskim i zachodnim punktem widzenia polega jednak na metodach likwidacji tego zagrożenia. ChRL całkowicie popiera represyjne środki stosowane wobec prawdziwych oraz domniemyanych terrorystów i radykałów islamskich stosowane przez środkowoazjatyckie reżimy. Dowodem tego może być akceptacja Pekinu dla krwawego stłumienia przez rząd uzbecki protestów w Andżanie w 2005 r. UE i USA potępiły wówczas działania Taszkentu, co doprowadziło do kilkuletniego ochłodzenia relacji Zachodu z Uzbekistanem.

¹⁴ M.C. Spechler, *Why Does China Have No Business in Central Asia?*, „China and Eurasia Forum Quarterly”, Vol. 7, No.2, 2009, s. 4, <http://www.asia-studies.com/cef.html>

¹⁵ S. Blank, *China's Water Policies in Central Asia and Leadership Potential*, „Central Asia-Caucasus Institute Analyst”, 11. 26. 2009, <http://www.cacianalyst.org/?q=node/5223>

¹⁶ Angielskie terminy *failed state*, *failing state*, dosłownie „upadłe państwo”, „upadające państwo”, odnoszą się do państw, które nie spełniają swoich podstawowych funkcji, w szczególności utraciły monopol na legalne użycie siły na swoim terytorium, nie posiadają prawomocnego ośrodka władzy zdolnego kolektywnie podejmować decyzje, nie są zdolne do wypełniania funkcji administracyjnych i służby publicznej, nie są zdolne do interakcji z innymi państwami jako członkowie społeczności międzynarodowej.

WNIOSKI

Region środkowoazjatycki jest dla ChRL strategicznie ważny przede wszystkim w kontekście rozwoju gospodarczego zachodniej prowincji Sinkiang. Ponadto, Azja Środkowa staje się dla Chin ważnym (choć nie kluczowym) źródłem węglowodorów. Surowce te dostępne są drogą lądową, a więc z pominięciem (kontrolowanych przez USA) tras morskich. Bez wątplenia jednak ważniejszymi partnerami gospodarczymi od republik środkowoazjatyckich pozostają dla ChRL państwa Azji Południowo-Wschodniej.

Republiki środkowoazjatyckie czerpią korzyści ze współpracy gospodarczej z Chinami. Te ostatnie są źródłem kredytów i inwestycji dla partnerów z Azji Środkowej. Ekspansja chińskiego kapitału w regionie niekoniecznie jednak zawsze prowadzi do trwałej poprawy sytuacji gospodarczej. Chińskie przedsiębiorstwa operują głównie w branżach surowcowych. Nie przyczyniają się

znacząco do rozwoju przemysłu i zwiększenia zatrudnienia w krajach środkowoazjatyckich.

Dla państw zachodnich ChRL jest konkurentem w Azji Środkowej w płaszczyźnie gospodarczej, gdyż zabiega o dostęp do tych samych źródeł węglowodorów w regionie Morza Kaspijskiego. Korzystnym rezultatem ekspansji gospodarczej Chin w Azji Środkowej jest wzmocnienie niezależności państw regionu względem Moskwy. Negatywnym aspektem chińskiego wsparcia ekonomicznego jest – z punktu widzenia Zachodu – utrwalenie reżimów autorytarnych. Strategia ChRL zakłada, że autorytaryzm rządów środkowoazjatyckich nie stoi w sprzeczności z rozwojem gospodarczym i stabilizacją polityczną. Trudno jednak przewidzieć, czy okaże się ona słuszna. Państwa takie, jak Uzbekistan czy Tadżykistan, mogą – w rezultacie autorytarnych rządów – przeżywać poważne kryzysy gospodarcze i polityczne, a nawet przekształcić się w *failed states*.